

Teemu
Keskisarja

W S O Y

KYLLIKKI
SAARI

Myeteerin ihmisten historia

Teemu
Keskisarja

KYLLIKKI
SAARI

—||—
Mysteerin ihmisten historia.

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

© Teemu Keskisarja ja WSOY 2021

ISBN 978-951-0-46709-1

Werner Söderström Osakeyhtiö

Graafinen suunnittelu Mika Tuominen

Kuvatoimitus Kaisa Kautto

Painettu EU:ssa

SISÄLLYS

LÄHTÖKOHTIA, KIITOKSIA, SELITYKSIÄ 9

I HOIJAKKA 15

PUUKKO JA KIVÄÄRI 17

SOTIEN JÄLKEEN 28

KOVANLAINEN RYYPPIYMIEN 37

AUTOILIJOITA JA METSÄOJUREITA 44

II ELONI TIE 51

PAKOTTAVA TARVE 53

PUHDAS LUONNE 66

KANSLIA-APULAISEN SISÄINEN ELÄMÄ 72

EI TARVITSE PELJÄTÄ 77

III IHMISET KEVÄTPÄIVÄSSÄ

JA -YÖSSÄ 87

KIRKOLLE 89

TERVEISIÄ MAAILMALTA 93

TANSSI-ILTA 95

EI PÄÄSTETÄ LIKKOJA 102

AURINGONLASKUN JÄLKEEN 106

IV KATEISSA JA KAIKKIALLA 111

JÄLJET PENKASSA 113

VAIHDETTU PIRTUUN? 121

KUUMAT KUMIT 129

MUTAKUOPPA 134

VALOKUVAAJAN AAVISTUS 139

RISTIN TURVIN 145

KAARANKAJÄRVEN NAARAUS 152

VIIMEINEN KALLI 154

V OJANKAIVAVALINJA 157

TAIDETEOS 159

MUSTA SIRKUS 163

RUUMIINAVAUS 167

SARJAHÄTYYTTELIJÄ 176

OUTOHYMY 183

VALVONTAKOMISSIO 188

ARPINAAMA 193

HENKI HENGESTÄ 196

TIETÄJÄ 203

KENGÄT, NÄRE JA PUOLIKAS SUKKA 210

PROFILOINTIA 218

APURIN KINTEREILLÄ 224

METRI METRILTÄ 230

PÄÄLLENI TÄLLÄTTY 236

YHTEISÖN IHON ALLA	248
ARVOTONTA AINEHISTOA	252
PAKENEVA TOTUUS	256

VI PIMEÄ KOHTA 261

PYHIMYSKEHÄ	263
TOINEN RIPPILAPSI	267
LISÄÄ LUURANKOJA	277
MITÄ PAPPILOISSA TAPAHTUI?	283
KYYTI VAI KÄTYRI	293
APORTTITEORIA	298
MAANTIE, POLKUPYÖRÄ, METSÄ	304
HISTORIAN TODENNÄKÖISYYDET	308

VII MYSTEERIN VANGIT 315

CCCLXXVI	317
ISOJOKI, TULILAHTI, BODOM	321
VAPAHDUS JA VÄSÄHDYS	328
TYHJÄ TONTTI	339
—————	
LÄHTEET	343
HENKILÖHAKEMISTO	353

LÄHTÖKOHTIA, KIITOKSIA, SELITYKSIÄ

Jos kysyt, miksi Kyllikki Saari, en osaa vastata viisaasti. Muistaakseni Alibin lukijana 40 vuotta sitten altistuin mysteerin vetovoimalle. Vastaan haraamisen lopetin toissa talvena, kun kävin ensimmäisen kerran Isojoella. Varhemmat rikoskirjani olen tehnyt 1700-luvun siveettömyydestä ja vähän tunnetuista murhamiehistä. Karvan verran kammotti kajota nyt Suomen kaikkien aikojen kuuluisimpaan surmaan, josta niin monet ovat sanansa sanoneet.¹ Kovaksikeitetyn lukijan yllättäminen tuoreella tiedolla tuntui todellakin haasteelta. Siihen voin tarttua vain nöyryimmällä arkistotyöllä, jota minusta ja firmastani irtoaa.

Kiitän koronaa siitä, että se tyhjensi kalenterini luennoista ja matkaopastuksista ja soi tutkimiseen satakunta ylimääräistä päivää. Koska ne eivät riittäneet, pestasin apuun vanhat luottonaiseni Eeva Tammen ja Kaisa Kauton. Eeva on ylisairaanhoitajatar ja maatilan emäntä, Kaisa kanttori.

---

¹ Viime vuosina ovat KRP:n avaamaan tutkinta-aineistoon perehtyneet oikeustoimittajista etenkin Helsingin Sanomien Susanna Reinboth ja Ilta-Sanomien Sari Autio sekä akateemisista tutkijoista (mikrososiologian näkökulmasta) Juho Saari. Myös Aake Jermon, Enska Kallion ja Hannes Markkulan vanhoilla kirjoilla on ansionsa.

Taustat avittivat niin asiakokonaisuuksissa kuin ihmiskontaktteissa. Eevalle ja Kaisalle lämmin kiitos vakaumuksellisesta työskentelystä! Ja samat sanat Aino Keskisarjalle ja Nelli Piirrolle, jotka jouduttivat prosessia monin käytännön toimin.

Itseäni kiitän siitä, että maksoin palkat ja sivukulut rasittamatta julkista sektoria. Tutkimusapulaisten käyttöä, jota akateemiset ystäväni joskus kummastelevat, voi kutsua myös työllistämiseksi.

Kiitän Keskusrikospoliisia luottamuksesta ja korvaamattomista lähteistä. Kyllikki Saarta on KRP:n päämajassa Jokiniemessä rullakollinen: parikymmentä kansiota, kymmeniätuhansia sivuja tutkinta-aineistoa, enimmäkseen Vaasan lääninrikospoliisikeskuksen peruja. Dokumentit eivät osoittautuneet neuloiksi palaneessa heinäsuovassa niin kuin eräissä 1600–1800-lukujen hankkeissani. Historiateos sai KRP:ltä liikkumavaraa käsittääkseni siksi, ettei salaamiseen ole tutkinnallisia syitä 68 vuotta henkirikoksen jälkeen.

Kiitän Hannu Lauermaa ja Kaisa Roihaa 1950-luvun kriminaalipsykiatrian kommentoimisesta nykypäivän tietämyksellä. Isojoki-Seuraa kiitän vavahduttavasta opastuksesta Kyllikki Saaren maisemissa. Eläväisistä kotiseutumustoista kiitän kaikkia haastateltuja (ks. lähdeluettelo). Tarkistuksista, valokuvien haeskelusta ja skannauksista ynnä muusta kiitän vielä kaksinkertaisesti Leena Palomäkeä, Matti Saarikoskea ja Mia Perkiötä.

Kiintoisia kirkollisia asiakirjoja minulle lähetti Sakari Lintunen. Metsäasioista esitti käyttökelpoisia huomautuksia Ismo Kesänen. Ja niin pääsi käymään, että minä, somen vihaaja, joudun kiittämään myös isojokisten Facebook-ryhmän jäseniä kuvituksen ja paikallistietojen lisäyksistä, joita ei ollut saatavilla missään kirjoissa.

Kansallisarkiston – sisältäen entiset maakunta-arkistot ja sota-arkiston – henkilökuntaa kiitän tavallistakin painokkaammin. Kun pandemia rajoitti matkustamista ja aukioloja, sain kopioina keskeiset paperipinkat kohtuuhinnoin ja lyhyellä toimitusajalla.

Kantakortit, lääkärin- ja koulutodistukset, sukulaisia koskevat käräjäpöytäkirjat, matrikkelit, ilmoituspäiväkirjat, tuomiokapitulin merkinnät – mitä niillä on väliä? Lukijan kannalta ei välttämättä mitään. Syy kirjan lukemiseen tai peräti ostamiseen on tietysti itse rikos. Minä en kuitenkaan halunnut pudotella päähenkilöitä suoraan toukokuun 17. päivään 1953. Kullakin oli ominaisuutensa, jotka muovasi menneisyys. Siksi selvitin lapsuutta, sotakokemuksia, sukua, työtä ja vapaa-ajan rientoja syvimmillään 30 vuoden taakse.

En ole selvänäkijä enkä dekkarikirjailija. Kaivoin suohautaa auki lapiolla, joka oli tuttu sota-, talous- ja kulttuurikirjoistani. Yritän mennä yksilö edellä tilanteisiin ja kirjoittaa tosia tarinoita. Teoreettinen viitekehys ei minua sykähdytä, mutta lähdeviitteet ja lähdekritiikki ovat välttämättömiä tieteenteossa. Mikä seikka on peräisin kuulustelupöytäkirjasta ja mikä sensaatio-otsikoista, missä aikajärjestyksessä epäilysten varjot lankesivat, ketkä näkivät ja kuulivat itse ja ketkä huhusivat toisen käden luuloja, kuka väitti noin ja miksi, pitivätkö aihetodisteet kutinsa ja niin pois päin.

Pistin kirjaan alaviitteet, jotta samalla silmäyksellä näkyvät leipäteksti ja sitaatin alkuperä. Menettely hyödyttää tulevia tutkijoita, jotka viitteistä pääsevät käsiksi virheisiini.

Kuka sen teki ei ole mielestäni typerä kysymys, mutta historiassa täytyy avautua muitakin ulottuvuuksia. Kirjan työnimi oli »Tapahtuipa kerran Etelä-Pohjanmaalla». Mielleyhtymiä Isojokeen tuotti Montaillou, ranskalaiskylä, jossa inkvisitio 1300-luvun taitteessa järjesti kerettiläisöikeudenkäyntejä. Syyllisten selvittäminen ei jälkeinpäin palvelisi

mitään tarkoitusta, mutta runsaissa kuulustelupöytäkirjoissa historioitsijat ovat nähneet jälkiä kyläläisten töistä, juhlista, tavoista ja maailmankuvasta.² Vuosi 1953 oli itsenäisen Suomen puolimatkaa tai keskiaikaa – kaukaista, kadonnutta epookkia, josta tahdoin tonkia multapaakun kokoisia yksityiskohtia päätalomaisten pitkävetisyyden uhallakin.

Vaihtoehtoisena nimenä pyöri luonnoksissani »Salatut elämät». Arkistoissa vastaan hiipi sekä kunnan ihmisten luurankoja että pahuutta inhimillistäviä asianhaaroja.

Seksuaalirikosten uhrin ja muuten arkaluontoisimmat todistajat eivät ole tekstistäni tunnistettavissa. Pääepäilyjen pseudonymisointi tuntui turhalta, sillä heidän yksityisyytensä suoja haihtui jo 1950-luvulla. Pohjatietoiset lukijani olisivat joka tapauksessa tunnistaneet ojankaivajat Lehmusviidan ja Hakalan, entisen poliisin Myllyniemen ja pappi Kanervon, ja uusien peiteniemien veikkailu olisi aiheuttanut pelkkää porua.

Tiettyjä lähteitä vapautui käyttööni siksi, että oikeudenkäynnistä tai potilaan kuolemasta on kulunut riittävän monta vuosikymmentä.³ Noudatin hienotunteisuutta mielenterveyteen ja sukupuolielämään liittyvissä tiedoissa. Niiden auki kirjoittamista pidin perusteltuna vain sellaisissa yhteyksissä, jotka kiistatta vaikuttivat rikostutkintaan.

Uteliaisuus ja tirkistely eivät käy yksityisyyteen tunkevan tiedon julkaisuperusteeksi. Julkaisemisen tulee poikkeuksetta palvella yleisluontoisempaa tutkimusintressiä. Sellaiseksi katson paitsi Kyllikki Saaren kohtalon myös siihen kietoutuvan 1950-luvun Suomen historian.

---

2 Le Roy Ladurie 1984.

3 Tällä tarkoitan varsinkin »Papin linjaan» kytkeytyvää oikeusprosessia Parkanossa 1956 ja ojankaivajalinjaan liittyviä lausuntoja Mustasaaren vankimielisairaalassa 1953–1954. Jälkimmäiseen liittyen kuolinajat on selvitetty virkatodistuksista.

Laki kieltää tutkijaa käyttämästä viranomaisilta arkistoon siirtynyttä »asiakirjaa sen henkilön vahingoksi tai halventamiseksi, jota asiakirja koskee, tai hänen läheisensä vahingoksi tai halventamiseksi taikka sellaisten muiden etujen loukkaamiseksi, joiden suojaksi salassapitovelvollisuus on säädetty.»⁴ Kaikki murhaajaehdokkaat ovat kuolleet kauan sitten – syyttöminä koska ei toisin todistettu. Totta kai tässä teoksessa tulee ilmi ahdistaviakin seikkoja. Kyliä ja taloja seisoo yhä Isojoella entisillä sijoillaan. Missään historia-aiheessa – myöskään politiikan, kulttuurin tai liike-elämän parissa – kirjoittaja ei voi tavoitella totuutta ilman että joku jälkipolvi pahastuu. En tunnusta tehneeni kenellekään vääryyttä, saati ehdoin tahdoin halventaneeni ja loukanneeni. Suhtauduin osallisiin ja sivullisiin täysinä ihmisinä, joiden elämässä oli muutakin mielenkiintoista kuin side Kyllikki Saareen.

ISOJOEN KIRKKOMAALLA 17.5.2021

TEEMU KESKISARJA

---

4 Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta, 7. luku, 27 §.

I

HOIJAKKA

(-16.5.1953)

»...elämä näyttää suuressa määrin noudattaneen ohjetta: kuusi päivää viikossa tulee sinun tehdä työtä ja kaikki askareesi toimittaa voidaksesi seitsemännen päivän ja yön olla omalla kustannuksellasi humalassa.»

LAUSUNTO VIHTORI LEHMUSVIIDASTA

PUUKKO JA KIVÄÄRI

Isojoki ei ollut ennen vuotta 1953 kuuluisa mistään. Isänmaan maantiedon harrastaja osasi perustiedot: pienehkö pitäjä Etelä-Pohjanmaalla, sivussa valtamaanteistä, rautateistä ja satamista, nähtävyyksinä Lauhanvuori ja kivijadat sekä Engelin piirtämä soma puukirkko, myllyjä ja hiukan sahateollisuutta, ei suuryrityksiä, melkoiset metsät ja pellot, maatalous pientilavaltaista, ei kartanoita eikä suurmiehiä.⁵ Isojoki sijaitsi rantaruotsalaisuuden ja Satakunnan rajoilla, mutta itseymmärrys juurtui syväälle pohojalaasuuteen, kuten Kyllicki Saaren tapauksen esihistoriasta näkyy.

Vihtori Vilbert Lindblom syntyi 1915 Isojoen Pettukylässä, Viitalähteen tilan Joonalan torpassa suurperheen keskipaikoille. Isä Jaakko Joonas »Juuno» Lindblom oli pientilallinen ja suutari.⁶ Koti oli köyhänpuoleinen tai pärjäilevä, samalla lailla kuin naapurinsa.

Hilda-äidin mukaan Vihtori eli Vikki »ei millään tavalla poikennut muista lapsista, jotka kaikki, kuten hänen omat vanhempansakin, ovat olleet normaalia mielenlaadultaan».⁷

---

5 Isojoen historian yleispiirteistä ks. Pihlaja 1984; Hernesharju 1990; Hernesharju 2005; Peuralahti (toim.) 2018. Yksityiskohdista myös ohjelmalehtinen Maatalousnäyttely Isojoella elokuun 10–12 p:nä 1956.

6 Vihtori Lehmusviidan kuulustelut syksyllä 1953, L4, KRP.

7 Hilda Lehmusviidan kuulustelu 26.10.1953, L1, KRP.

Vikille itselleen jäi ankeampia muistoja. »Minut on ensimmäisen kerran pantu ristille jo pikku lapsena.» Hänessä oli silmätikun vikaa eikä hän tiennyt miksi. Paimenessa hänen syykseen sälyttyi lehmän sarven katkeaminen. Kun siat tonkivat perunamaata, ne olivat karanneet nimenomaan Vikiltä. Häntä kovisteltiin kerran jopa siitä, että salama iski kattolautoihin.⁸

»Normaalista mielenlaadusta» sietää kysyä: Mikä oli normaalia tuohon aikaan Isojoella?

Isojoki työntyi pohjoisimpana ulokkeena Satakunnan ja Hämeen sahtivöhykkeestä. Huoneentaulun värssy vakuutti sahdin kuohuvaa voimaa: »Kyllä piimäki päähän menee, mutta ei siitä tuu rohkiaks.»⁹ Toinen kansallisjuoma oli »väkevöity kalja», pontikkapitoinen kilju. Jos 1900-luvun alun kirkkoherraa on uskominen – ja miksi ei olisi – juopottelu alensi rahvaan ihmisarvoa. Tansseissa nuoret miehet ja naisetkin vaihtoivat ryyppyihin kellonsa ja vaatteensa ja rypivät hetken riemussa. Pappi vaati anniskelijoita edesvas- tuuseen, mutta ei saanut tukea maalliselta esivallalta, joka jätti syytteet nostamatta ja palautti juomat sikailijoille.¹⁰

Ylitsevuotavaiset nurkkahäät kestivät Isojoella kolmekin päivää. Nurkkaamaan kelpasi kuka vain maksukykyinen, kuokkavieraat olivat tervetulleita. Viina, väentungos, tanssi ja tappelukulttuuri aiheuttivat hengenlähtöjä niin kuin 1800-luvulla Härmän häyjen »verihäissä».¹¹

Juhannuksena 1926 pidettiin Isojoen kirkonkylässä Iisakki Hosiojan talossa häät. Siellä vierailivat Lindblomeista vähintään vanhemmat Juuno ja Hilda sekä tytär Irene ja

8 Ylilääkäri Suomen lausunto V. Lehmusviidasta 18.11.1953 liitteineen, K4–5, KRPJ.

9 Hannu Väliviidan haastattelu 2020.

10 Alanen 1930, 92–108.

11 Klassinen puukkojunkkaritutkimus: Ylikangas 1974 (häistä ks. varsinkin 127–142).

parikymppinen esikoispoika Siinto, luultavasti myös oikeuslähteissä mainitsemaan katras 11-vuotias Vikki mukaan lukien.

Hosiojassa ei ollut salia, mutta pihalle mahtui tanssilava. Vieraita ja kuokkijoita parveili satamäärin. Sahtia lienee tarjoiltu talon puolesta, pontikkaa ja pirtua oli eväinä ja lestinheittäjillä kaupan.

Alkuillasta huikkailtiin, että muuatta Karvian Jussia on lyöty puukolla. Jaaha. Jussi lojui penkillä Hilda Lindblomin ja muiden paikkailtavana ja pääsi peräti autokyydillä lääkäriin tai kotiin nuolemaan haavojaan. Kantajat harmittelivat vaatteidensa tahriintumista vereen.

Pikku esinäytös unohtui. Puukotettu oli naapuripitäjästä, kukaan ei uhonnut kosta hänen puolestaan. Tappelutunnelma tihentyi muuten vain.

Siinto Lindblom tiedettiin »pahaluontoiseksi henkilöksi», mutta nyt hän ei ollut täydessä terässä. Siinto tanssi ja joi, mutta nukahdelti välillä viluisen näköisenä. Seuraavassa koitoksessa hän ei saanut aloittajan eikä lopettajan rooleja. Ne otti »hoikanlainen, hyvin siististi puettu» nuorukainen nimeltä Iivari Vanhatalo.

Hän oli hortoillut ensimmäisen taiston tuntumassa, mutta osallistunut vain haavoittuneen pois korjaamiseen. Jonkin aikaa Vanhatalo jutteli kavereilleen »rajavartio-oloista» sotaväkireissullaan. Hän ja Siinto Lindblom olivat pari vuotta sitten lievästi puukkotapelleet Villamon maimi-seuran talolla viinanmyyntikiistan takia, mutta se ei nyt möyrinyt päällimmäisenä mielissä.

Häät jatkuivat. Puolentusinaa humalaista – Vanhatalon lisäksi muun muassa Isotalo-niminen – hyppeli käsikynkää, hohotti ja lauloi. Siintokin änkeili piiriin. Vanhatalo ja Isotalo torjuivat. Siinto pahoitti mielensä ja repi takinrinnuksensa auki: »Siinä mies kuin toinenkin!»

Hilda Lindblom yritti Irenen ja sivullisten kanssa pidellä poikaansa. Mahdollisesti Siintolta otettiin pois jokin ase tai astalo. Vanhatalo ei toiminut itsepuolustukseksi vaan itsetehostukseksi, näyttämisen halusta ja kiukusta. Vanhatalolla ei ollut omaa puukkoa, hän lainasi Isotalon tupesta.

Veuhtominen alkoi hellan vieressä. Siviilit tekivät tilaa ja huusivat: »Älkää menkö sisälle, siellä tapellaan, nyt niillä on jo veitsikin.» Vanhatalo tuikkasi. Siinto piteli rintaansa vasemmalta puolelta. Auttajat eivät hoppuilleet: »Antakaa sille rauha, ei se ole kauan siinä.»

Vainaja kannettiin ulos omaistensa voivoteltavaksi. Vanhatalo perusteli: »Tässä minä istuin, kun Siinto tuli niskahan.» Hän palautti surma-aseen: »Teko tuli tehdyksi.»

Poliisi saapui pikaisesti, mutta mitään kuulustelua ei voitu toimittaa »syystä, että kaikki tapahtumapaikalla olivat liian humalassa». Sattumalta löytyi Isotalo vyöllään verinen puukko. Hän tolkutti: »En minä lyönyt, vaan Vanhatalon liivari.» Poliisi nouti Vanhatalon, jonka vaatteissa oli sekä Karvian Jussin että Siinton verta. Aikanaan oikeuslaitos rehki muistamattomien todistajien kanssa ja langetti Vanhatalolle kymmenen vuotta kuritushuonetta.¹²

Paikallislehti uutisoi hirtehisesti ilman surunvalitteluja: »Hoijakkahäissä tapeltiin oikein härmäläiseen tapaan.» Hoijakka eli hulluhevonen, napa- tai pirunkelkka oli karusellin edeltäjä, jota pyöritettiin keskustappiin kiinnitetyllä aisalla. Keskipakoisvoima huumasi kuin viina ja väkivalta. Näitä oli nähty ja tultiin näkemään. Siinto Lindblomilta meni hoijakassa henki, se siitä.¹³

---

12 Alistettujen asian päätöstaltiot, Di:260, nro 162 sekä alistusaktit, Ece:717 (sisältäen lakimääräiset syyskäräjät 23.8.1926 Isojoella ja Karijoella ja välikäräjät 30.7. ja 17.9. sekä 15.10.1926), Vaasan hovioikeus, KAV.

13Kristiinan Sanomat 22.6.1926 ja 17.12.1926. Hoijakkahäistä ks. myös Pihlaja 1984, 219.

Kolmen vuoden kuluttua vietettiin Lindblomien omassa kotimökissä Irene-tyttären ja Juho Kytömäen häitä. Taas oli tanssilava pihassa ja reipasotteisia vieraita. Kolme sai puukosta, »useimmat muut mustelmia ja pienempiä naarmuja», mutta kukaan ei kuollut. Lehdissä saldo riitti pikku-uutiseen »Rajut hoijakkahäät Isojoella».¹⁴

Vikki Lindblom selvisi kansakoulusta vuosi ja luokka-tahtiin, »joskaan ei kovinkaan menestyksekkäästi». Mieliaine oli laulu. Rippikoulun Vikki tuplasi. Suutarin pojalla ei ollut ehjiä vaatteita eikä pilkankestävää luonnetta. Joku kiusaaja meni liian pitkälle. Hartausharjoituksen päätteeksi Vikki juoksi perään ja löi linkkuveitsellä, avaamattomalla. Melkein-puukotetulle ei käynyt kuinkaan, mutta Vikki jätti sillä haavaa rippikoulun kesken. Kukaan ei huomautellut tai huomannutkaan. Kun Vikki vuoden päästä palasi, pappi sanoi: »Luulin jo maan nielaisseen sinut.»¹⁵

Kun Vikki oli neljäntoista, yksi isosisko kuoli keuhkotautiin ja jätti jälkeensä aviottoman orpolapsen. Samana vuonna 1929 myös Juuno-isä menehtyi samaan sairauteen, joka perheessä pesi. Joonalan torppa oli itsenäistynyt maareformeissa. Vähitellen sitä alettiin sanoa Kuuselaksi.

Vikillä oli heikot eväät, mutta eipä muidenkaan suupielistä rasva valunut. Liian itseinhoinen sentään oli sananparsii: »Isooltajoelta Jumala nähköhön josa aina halla panee.» Menestyksekkäästikin viljeltiin ruista, kauraa, perunaa, ohraa ja timanttivehnää ja karrättiin maitoa Osuusmeijeriin.¹⁶ Maatalous vain ei isontunut tarpeeksi väestönkasvuun nähden. Halkomisen takia tilojen keskikoko oli Suomen pienimpiä, 20 hehtaariakin harvinaisuus. Talonpoikien lapset

14 Kristiinan Sanomat 19.7.1929; Satakunnan Kansa 21.7.1929.

15 Ylilääkäri Suomisen lausunto 18.11.1953 liitteinen, K4-5, KRPJ.

16 Sananlaskusta ja maataloudesta ks. em. maatalousnäyttelyn lehdyykkä.

murentuivat mökkiläisiksi ja elivät metsätöillä. Amerikkaan oli lähtenyt toistatuhatta isojoista.

Vikin työuran alusta on hiukan tietoja. Hän kävi meijerin takaisessa kunnan metsässä halonhakuussa Lilja-siskonsa kanssa. Vikille jäi mieleen kova työnjohtaja, joka pomppi pinojen päällä todistaakseen väljyyden ja vilungin. Lähitieno Lellulaaksossa Vikki sahasi ja kuori propseja. Pienestä pitäen hän teki myös peltotöitä ja savotoi kauempana.¹⁷

Vikin isoisä oli närpiöläistäustainen, mutta ruotsi unohtui tykkänään suomalaispitäjässä. Papin ehdotuksesta Lindblomit ottivat 1930-luvulla kauniin sukunimen: Lehmusviita. Kutsumaniminä pysyivät »Juunon poika» ja »Kuuselan Vikki».

Hoijakka-sakkien ja raittiinkin nuorison lempipaikkoja oli kristallinkirkas Kangasjärvi. Sinne johti Pettukylästä polku Lellulaakson kautta. Vikki pääsi Kangasjärven juhannusrienoissa erään tytön kanssa kaksin pikku saareen. Hän veti kuitenkin vesiperän. Mielitietty säikähti tai tympääntyi ja pakeni takaisin väkijoukkoon.¹⁸

Vikin paras ja kohtalokkain kaveri, Arvo Ilmari Hakala, oli syntynyt 1916 Isojoen Kärjenkoskella. Nuorukaisina Vikki ja Arvo läksivät Heikkilään hoijakkahäihin. Paluumatkalla Vikki ja tyttöseuralainen poikkisivat metsään vähän ennen meijerin risteystä. Arvo huomasi kaksi polkupyörää tienposkessa, etsi Vikin ja herätti. Vikkiä kiusattiin jutusta, jonka kiusallisuus ei kunnolla kuulla lähteistä.¹⁹

Vikki ei pyörinyt hoijakassa yhtä lujaa kuin Siinto-vainaa. Satunnaisesti virkavalta ojensi Vikkiä esimerkiksi kotirauhan rikkomisesta. Varusmiespalveluksessa 1936–1937 Uudenmaan rakuunarykmentissä hän ei vaikuttanut reppanalta. Hän kärehti kerran (ilmeisesti lomalla) juopumuksesta, mutta

17 V. Lehmusviidan kuulustelu 6.3.1954, L1, KRP.

18 Viivi Aro-Koiviston kuulustelu 18.12.1953, L1, KRP.

19 V. Lehmusviidan kuulustelu 30.3.1955, L1 ja 5.9.1955, L3, KRP.

arvio täsmällisyydestä, ahkeruudesta, huomioimiskyvystä sekä sotilaallisesta kehityksestä ja käytöksestä oli hyvä.²⁰

Arvo Hakala oli sopeutumattomampi sankari. Ryyppäjäisissä Lapväärtin puolella hän voitti 18-vuotiaana puukkotappelun. Vastustaja selvisi sairaalareissulla, Arvo ehdollisella vankeudella ja sakoilla. Toistamiseenkin Arvo syyllistyi »pahoinpitelyyn erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa».²¹ Hoijakka kiihtyi, kunnes arki jarrutti. Arvo joutui alle kaksikymppisenä naimisiin Vikin isosiskon Liljan kanssa. Kohta Hakaloilla olikin mökillinen mukuloita.

Muiden muassa Vikki Lehmusviidalle kävi 14. lokakuuta 1939 käsky ylimääräisiin kertausharjoituksiin. Vikki oli kenttäkelpoinen: 170 cm, 67 kg, saappaankoko 42, siniset silmät, vasemmassa kyynärpäässä arpi, märkimistä ja särkyä vasemmassa korvassa, suvussa ei mielenvikaisuutta, vain keuhkotautia. Siinä mies kuin toinenkin.

Isojoen pienviljelijät ja metsätyömiehet päätyivät sota-historian lehdille everstiluutnantti Matti Laurilan Jalkaväkirykmentti 23:ssa Taipaleenjoella. Mannerheim-linjan puolustajat tuhosivat panssareita ja tuhansia ryssiä. Vikki oli paarinkantajana haavoittuneille, silpoutuneille ja kaatuneille. Jälkeenpäin hän kertoi: »Ei mua ruumiit hirvitä. Päättömiä ja jalattomia minä kuskasin. Kerrankin kokosin suolet oksilta.»²²

Taipaletta takoi rumputuli. Se oli monista kauheuksista kaikkein traumatisoivin. Tulijyrä tarkoitti kasvotonta kau-

20 Pikkurikkeistä: Isojoen nimismiespiiri, syytepäiväkirjat ja ilmoitusasiain päiväkirja Ag:1, KAV. Varusmiespalveluksesta: Vihtori Vilbert Lehmusviidan kantakortti, KA.

21 Suupohjan Sanomat 22.5.1934; Rikosrekisteri-ilmoitus Arvo Ilmari Hakalasta, liitteenä ptk:ssa Isojoen ja Karijoen välikäräjät 1953, Bfca:24, Kauha-joen tmk, KAV.

22 Perustiedot: Vihtori Vilbert Lehmusviidan kantakortti, KA. Ylilääkäri Suomisen lausunto lienee Vikin varhaisvaiheista luotettavampi lähde kuin poliisikuulustelut.

hua, jolle tykinruoka ei voinut muuta kuin avuttomana toivoa, että ohi menee. Psykkisesti romahtaneissa oli paljon paarinkantajia.²³ Kun rivit harvenivat, Vikki tappelikin henkensä edestä. Ei ole asiakirjoja, ainoastaan sekavia öli-
nöitä siitä, mitä hänelle tapahtui Taipaleessa 3. helmikuuta 1940. Vikki yritti ehkä katkoa nilkkansa reen alle, ja kun ei onnistunut, ampui pistoolilla polveensa joko tahallaan tai vahingossa; vihollisenkin luoti saattoi osua.

Vikki pääsi kiirastulesta sveitsiläiseen kenttäsairaalaan ja junalla Helsinkiin. Hän sai kipsin ja 30 vuorokauden kotiloman. Jatkohoidoksi hän valitsi juopottelun. Hän tarinoi päissään Isojoella vammastaan, mutta kuulijat eivät uskoneet tai piittanneet omien murheidensa ruhjomina. Isojokisia hupeni talvisodan viimeisinä päivinä Vuosalmella ja Äyräpäässä.

Rauha tuli. Arvo Hakala palasi rintamalta ehjänä ja poik-
kesi lankonsa luona. Vikki oli rikki. Hän koikkelehti minkä
kipsikoipena pystyi, vuoroin puki ja riisui villapaitaa. Lilja-
sisko näki »jotain mielisairauteen viittaavaa». Äiti yritti
hiljentää selostuksia itsensä haavoittamisesta.

Kipsi painoi hermoa, veri ei kiertänyt päässä. Vikki
istahti maantienojaan veisaamaan virsiä ja pyysi ohikul-
kijoita kuuroon. Naapuritalossa hän rupesi ilman syytä
suoltamaan »kaikenlaisia hävyttömyyksiä ja nimittämään
samassa huoneessa olevia Laura Mäkitaloa ja erästä Koto-
korven tyttöä huoraksi».

Entisaikaan seinähullut kahlehdittiin seinään loppu-
iäkseen, mutta 24-vuotias sotaveteraani sai väljemmän
kohtelun. Vikki pääsi rintamakaverin kyydillä Seinäjoelle.²⁴

---

²³Kivimäki 2013, 26, 36 ja eri kohdin.

²⁴ L. Hakalan kuulustelu 17.3.1954; A. Hakalan kuulustelut 11.2. ja 12.2. sekä 4.5.1954; Hilja Ristimäen kuulustelu 22.4.1954 ja Helge Mäkitalon kuulustelu 31.3.1954, L1, KRP.

Hän pyrki lääninsairaalaan kipsin poistoon ja päätyi piiriemielisairaalaan. Hän oli lusikalla syötettävässä kunnossa eikä taatusti teeskennellyt. Aikakäsitys heitti vuodella taaksepäin rauhan kevääseen 1939. Lääkäri kysyi: »Näetkö pikkukukkoja?» Vikki: »Eivät ne ole pieniä vaan suuria.»²⁵

Kovemmatkin pojat aistivat harhoja 105 kunnian päivän painajaisten takia. Upseerit sivuuttivat Vikin itsesyytökset, sikäli kun niistä kuulivatkaan. Sotilaspassiin tuli merkintä vain vahingonlaukauksesta.

Talvisodan uhreihin kuului tuhansia tärhtäneitä, mykistyneitä, hervottomia, vapisevia, ja hysteerisesti nyyhkyttäviä. Lääkäreitä ylityöllistivät »sielusyntyiset reaktiot».²⁶ Vikki ei erottunut potilaspaljoudessa toivottomana jos ei toivorikkaanakaan tapauksena. Häneen pistettiin kymmenen ruisketta kardiatsolia, joka stimuloi verenkiertoa ja hengitystä ja aiheutti kouristuksia. Sama lääke kävi hukkuneiden elvytykseen ja depressiosta havahtumiseen. Kuurin ansiosta tai siitä huolimatta Vikki tokeni. Hän juttelei »aivoinvalidieläkkeen» anomisesta, mutta Kuuselassa ei ollut kynäilijöitä.

Sotaoikeuteen ei kukaan Vikkiä vaatinut. »Herrat uskoi, että se oli vahinko.»

Pikkuveli Frans Lehmusviidan mukaan Vikillä oli »hermovika», mutta korjauksen jälkeen hän »käyttäytyi täysin normaalisesti mm. oli mukana koko jatkosodan». Näin on. Kantakortti vahvistaa, että sotamies Vihtori Vilbert Lehmusviita kelpasi taas riviin ja tuleenkin.

---

25 Ylilääkäri Suomisen lausunto 18.11.1953, K4-5-5, KRPJ.

26 Kivimäki 2013, 21-46 ja eri kohdin.

Hyökkäysvaiheen jälkeen Vikki pääsi Syvärieltä lomalle helmi-maaliskuussa 1942. Hänelle ehkä sattui Isojoella salaperäinen selkkkaus. Meijerin ja Möykyn kylän välisellä tiellä niin sanotun Palon kohdalla hän »yritti pussata tummaa ja komeaa» tyttöä, joka ei suostunut. Torjunta johtui resuisesta univormusta, Vikki mietti: »Henkimaailman porukalle annettiin niin huonot kampeet.»²⁷

Asemasotavaiheessa Vikki siirtyi B-miehenä vartijaksi Aunukseen Alavoisten vankileirille. Siellä oli paljon naisvankeja. Niiden käsittely ei ollut turhantarkkaa. Raskauksista suomalaiset syyttivät saksalaisia, joilla olikin tapana poiketa ilonpitoon. Vartijat hiippailivat mielellään parakeissa tarkastuksilla. Vikki solmi tunteellisen suhteen venakkoon nimeltä Tahjuuda Molneskaja (tai jotain sinnepäin). Tahjuudasta tuli Vikin elämän nainen. Lomalta tuliaiseksi Vikki toi hänelle punaisen hatun. Tahjuuda opetti Vikkiä ääntämään ylipäällikön nimen venäläisittäin: Mannergeim. Sekavista lähteistä päätellen Vikki ei ollut mustasukkainen siitä, jos Tahjuuda antoi »jätkien ampua takapuoleensa».

Vikin veljeltä Jaakolta loppui sotiminen »jonkinlaisen heikkouden tähden», ja sittemmin hän kuoli mielisairaalassa, ilmeisesti keuhkotautiin. Vikki ei ollut raakki, vaikka palveli yleensä loitolla etulinjasta. Hän joutui kesällä 1944 lujille Viteleen maihinnousun jälkeisessä perääntymisessä. Tällä kertaa hermot kestivät. Vikki kelpasi loppusyksystä vielä Lapin sotaan ja sen verisimpään taisteluun Torniossa. Ylennyksiä ja kunniamerkkejä ei sadellut, mutta reissu tuli tehtyä jokseenkin kunnialla. Hän otti vaarin harvoista

---

27 V. Lehmusviidan kantakortti, KA sekä Lilja Hakalan kuulustelu 17.3.1954; A. Hakalan kuulustelut 11.2. ja 12.2.1954; F. Lehmusviidan kuulustelu 26.10.1953, L1, KRP; Ylilääkäri Suomisen lausunto liitteineen, K4-5, KRPJ; Sota-arkiston ilmoitus 6.11.1953 koskien Lehmusviidan lomaa, L4, KRP; V. Lehmusviidan kuulustelut 10.11. ja 22.10.1953, L1, KRP.

juopottelutilaisuuksista vaikkapa saksalaisten hylkäämässä viinavarastossa. Vasta viime tipassa Vikki vartiossa päässään unohti tehdä luutnantille kunniaa ja ammuskelin ilmaan. Sotaoikeus langetti neljä kuukautta vankeutta, mutta armahdus oli läpihuutojuttu. Vikki kotoutui Isojoelle joulukuksi 1944.²⁸

Arvo Hakala oli isojokisten sotajutuissa »pelkäämätön mies», päälliköksi ja yksittäistaistelijaksi kykenevä. Vetäytyessä arvokas ase jäi kukkulalle. Upseerit kysyivät vapaaehtoista hakijaa. Muut kieltäytyivät. Hakala hoiti tehtävän yksin. Myöhemmin hän haavoittui silmään, mutta näkö säilyi. Kunnostautumisiin liittyi jermuilua. Toipumislomalta uuteen yksikköön tullessaan Hakala kuulemma yleni itsensä ja kiinnitti kersantin natsat.²⁹ Kantakortin mukaan ylennys kyllä virallistui. Hakala sai parit rapsut juopottelusta ja moottoriajoneuvon kuljettamisesta päihtyneenä. Mikä olennaisempaa, hän taisteli muun muassa Rukajärven suunnalla joukkueenjohtajana, panssarintorjuntaryhmän varajohtajana ja ylikersanttina 1. luokan vapaudenmitalin arvoisesti.³⁰

---

28 Kantakortti, KA ja ylilääkäri Suomisen lausunto, K4-5, KRPJ.

29 Hakalaan liittyneistä sotajutuista: Onni Lohjansalon ja metsäteknikko Peuralahden kuulustelu 30.5.1967, L4, KRP.

30 Arvo Ilmari Hakalan kantakortti, KA.

T

apahtuipa kerran Etelä-Pohjanmaalla 17-vuotiaan tytön surma. Hetki jälkeen sotien, hetki ennen kaupungistumista ja koneistumista, hetki ennen massakulttuuria ja rokkia. Yhden pitäjän, yhden kylän puurot ja vellit. Ihmiset kevät-päivässä ja -yössä 17. toukokuuta 1953. Uskovaiset, pontikankeittäjät, sekatyömiehet, sotaveteraanit, emännät, mummot, lapset, papit, pipit ja komisarit. Kyllikki Saaren salattu elämä ja kuolema. Kanssaihmissiin kietoutunut mysteeri. Arkistojen uumenista, historioitsijan kaivamana ja kertomana.

